

ZNALOSTI A DOVEDNOSTI STUDENTŮ PDF MU V OBLASTI PRVNÍ POMOCI (ZPRÁVA Z PROBÍHAJÍCÍHO VÝZKUMU)

---

*Jitka REISSMANNOVÁ, Alice PROKOPOVÁ, Marie HAVELKOVÁ,
Jarmila KELNAROVÁ*

Abstrakt: *Všeobecně se předpokládá, že každý dospělý člověk, tím spíše učitel, je schopen v situaci, která to vyžaduje, poskytnout první pomoc. Příspěvek popisuje výzkumné šetření, které autorky realizovaly. Jeho cílem bylo zjistit, zda jsou adeпти učitelství, studenti Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity, dostatečně připraveni v této oblasti a jsou-li adekvátně připravováni v pregraduálním studiu. Dále jsou v příspěvku uvedeny některé konkrétní kroky, realizované (popř. plánované) katedrou rodinné výchovy a výchovy ke zdraví PdF MU v rámci zvyšování kompetence adepty učitelství v oblasti první pomoci.*

Klíčová slova: *kompetence, dovednost, první pomoc, pedagogická fakulta*

Na učitele je kladeno velké množství požadavků a nároků. Mezi ně patří také dovednost poskytnout první pomoc. Každý učitel by měl být schopen, v případě potřeby, poskytnout kvalitně první pomoc. Tento bezesporný předpoklad by měl být dostatečně reflektován v přípravě budoucích učitelů.

Jak píše Kubíková (2008), je *první pomoc* téma velmi důležité, vždyť její znalost může v prvních minutách rozhodnout o smrti či záchraně života člověka. Téma v České republice velmi problematické v tom smyslu, že mnoho pedagogů první pomoc neovládá, nebo ji ovládá jen částečně a spíše teoreticky, protože ji ve svém studiu jako povinný předmět většinou vůbec neměli, a najednou ji mají sami učit své žáky“ (Kubíková, Zuchová a kol., 2008). Skovajsová ve své práci na téma „Znalost první pomoci u absolventů PdF MU“ uvádí, že téměř chybí výuka první pomoci na PdF MU, což lze pokládat za velice znepokojující vzhledem k tomu, že učitelé tráví s dětmi velké množství času. Výuka dle Skovajsové probíhá převážně teoreticky a okrajově (Skovajsová, 2008).

Znalost první pomoci je u obyvatelstva ČR dle Budského a Matouška nedostatečná, neexistuje jednotná koncepce výuky v této oblasti (Burský, Matoušek, 2008). Kubíková dále uvádí na základě zkušeností s výukou studentů Fakulty sportovních studií MU a seminářů pro učitele¹, že je důležité, aby byla první pomoc vyučována s důrazem

¹ Ty jsou pořádány v rámci CŽV MU FSPS.

na moderní a jednoduché postupy záchrany života, především s důrazem na praktickou výuku základních život zachraňujících úkonů (Kubíková, Zuchová a kol., 2008).

Zajímalo nás, jak jsou na tom budoucí učitelé, studenti naší fakulty, s uvedenou kompetencí; proto jsme realizovali výzkumné šetření zaměřené na zjišťování znalostí a dovedností studentů, které se týkaly poskytování první pomoci v různých konkrétních situacích. Toto šetření probíhalo v několika etapách:

- **První část** výzkumného šetření proběhla na jaře 2008. Jednalo se o dotazníkové šetření mezi studenty 2. ročníku PdF MU (623 respondentů), administrace proběhla v předmětu „Výchova ke zdraví“. Dotazník obsahoval znalostní položky, testující základní oblasti první pomoci (znalost telefonních čísel, poskytování první pomoci při bezvědomí, otravě, zlomeninách, zástavě dechu a oběhu atd.), dále otázky týkající se absolvování kurzu první pomoci a zkušeností s poskytováním první pomoci. Byly zjišťovány i názory studentů na výuku první pomoci na PdF MU. V současné době jsou výsledky tohoto dotazníkového šetření ve stádiu zpracování. Uvádíme zde jako ukázkou některé odpovědi na položku, ve které byla možnost volné odpovědi. Zde je znění otázky a nejčastější odpovědi respondentů:

„Pokud chcete cokoli napsat k první pomoci (případně její výuce ve škole), budeme rádi. Vaše názory a postoje nás zajímají.“

- „...kurz první pomoci by měl být na PdF povinný!...“
  - „...ve škole je důležité znát první pomoc u epileptického, astmatického záchvatu a anafylaktického šoku...“
  - „...hlavně praktické ukázky, video bylo super...“
  - „...myslím, že je důležité připravit budoucí učitele na krizové situace...“
  - „...výuky první pomoci je všude málo...“
  - „...podle mě by se mělo první pomoci věnovat dostatek prostoru už od ZŠ. Kurz bych uvítala...“
  - „...zbytečné šaškování...“
  - „...výuka první pomoci ve škole je zcela nedostačující – nevzpomínám si, že bychom si to někdy zkoušeli...“
  - „...myslím si, že by ve škole mohly být nějaké kurzy první pomoci. Určitě bych se rád zúčastnil a nejsem sám...“
- **Další dvě části** výzkumného šetření proběhly v jarním semestru 2009. Zjišťovali jsme konkrétní reakce respondentů na podnětové situace v kontextu první pomoci; tyto situace byly prezentovány prostřednictvím krátkých videoukázek. Tento způsob testování první pomoci lze označit za inovační, vzhledem k tomu, že šlo o vytvoření nové metodologie testování znalostí a dovedností první pomoci.
    - Nejprve byli osloveni účastníci kurzu první pomoci (20 respondentů) a bylo vybráno **9 podnětových situací**: mdloba, epileptický záchvat, krvácení z nosu, otrava léky, infarkt, mozková příhoda, krvácení – řezná rána, úraz elektrickým proudem a vdechnutí cizího tělesa. Šetření bylo u účastníků kurzu provedeno před zahájením kurzu, týden po jeho ukončení a ještě jednou bude realizováno v září 2009. Záznamový arch byl rozdělen na část nestrukturovanou a strukturovanou.

- Nestrukturovaná část zahrnovala otázku: „**Představte si, že jste přímým svědkem této situace. Co se podle Vás děje a co asi uděláte?**“
- Strukturovaná část zahrnovala více položek:
  - (1) *Vyhodnocení situace: O jaký druh poškození se podle Vás jedná? Podle jakých příznaků jste postižení určili?*
  - (2) *Myslíte si, že je nutný zásah na pomoc tomuto člověku?*
  - *(nabídnuté odpovědi: ano – zasáhnete sám; ano – zasáhnete sám a zavoláte RZP; ano – nezasáhnete a zavoláte RZP; ne – nezasáhnete a nezavoláte RZ)*
  - (3) *Jak byste poskytli první pomoc? Popište, prosím, postup.*
  - (4) *Máte pocit, že Váš postup byl proveden ...*
(nabídnuté odpovědi: na základě dřívějších informací; intuitivně)
  - *Jaké pocity ve Vás tato situace vyvolává?(volná výpověď)*

Výsledky výzkumného šetření se v současné době zpracovávají. Proto zde uvedeme jako ukázkou jen některé z nich. Zajímavé bylo např. zjištění, že u otázky „*Máte pocit, že jste Váš postup byl proveden ...*“ volili respondenti odpověď, z níž vyplývalo, že by jednali především na základě intuice. Pouze tři respondenti odpověděli u všech situací, že reagovali na základě dřívějších informací (dva respondenti již měli nějaký kurz PP). U otázky „*Jaké pocity ve Vás tato situace vyvolává?*“ jsme se setkali převážně s těmito odpověďmi:

- *nervozita, stres, úzkost, zmatek, děsivé*
- *snaha pomoci, soucit, „nejraději bych dýchala za ni“*
- *nic, žádné (video) - zmatek (realita),*
- *obava z krve, strach z vlastního úrazu, mdlo*
- *obavy, můžu ublížit, zodpovědnost,*
- *rozrušení, bezmoc, panika, nepříjemné pocity,*
- *strach, že nemůžu pomoci, nemůžu nic dělat*
- *hrozné, strašné*
- *„rychle, rychle“*

Vyskytly se také překvapivé odpovědi. Respondent například uvedl, že zásah elektrickým proudem v něm nevyvolává žádné pocity, ale u řezné rány by omdlel. Výjimečně se také vyskytla odpověď, že žádné pocity v respondentech nevyvolala situace infarktu, otravy léky nebo situace dušení. Největší problém nastal u vyhodnocení situace „mozková příhoda“. Respondenti tuto situaci neuměli identifikovat - nejčastěji ji vyhodnocovali jako zlučnickový záchvat, epileptický záchvat nebo mdlobu.

Na základě našeho zjištění, že popsání 9 podnětových situací je časově příliš náročné a především pro respondenty příliš únavné, byly k následnému výzkumnému šetření vybrány již pouze **4 podnětové situace**, se kterými se může každý z nás často setkat v běžném životě. Jedná se o situace „mdloba“, „infarkt“, „epileptický záchvat“ a „zasazení elektrickým proudem v koupelně“. Tyto situace byly dále předloženy 580 respondentům, studentům 2. ročníku PdF MU, v jarním semestru 2009 v rámci předmětu „Výchova ke zdraví“. Byl jim předložen záznamový arch s těmito položkami:

- *Napište, prosím, co se Vám vybaví, když se řekne „první pomoc“.*
- *Dále následovaly položky použité v předchozím šetření, označené výše (1) až (4).*

- *Vyvolala ve Vás tato situace a její řešení stres?*
- *(nabídnuté odpovědi: vůbec ne – mírný – silný – velmi silný)*
- *Která (které) z uvedených situací by pro Vás byla pravděpodobně největším problémem z hlediska poskytování první pomoci?*
- *(mdloba ; epileptický záchvat; krvácení z nosu; otrava léky; infarkt; mrtvice; krvácení po pořezání; zásah elektrickým proudem; dušení)*

Následovaly položky (většinou dichotomické), vztahující se ke zkušenosti respondenta s poskytnutím první pomoci v jeho životě a absolvováním kurzu první pomoci, případně zájmem o kurz.

- *Byla/byl jste již někdy okolnostmi nucena/nucen poskytnout první pomoc? Pokud ano, tato situace nastala: v domácnosti; při dopravní nehodě; jinde (uvedte kde). Pokud ano, měl/a jste pocit, že jste poskytl/a první pomoc správně?*
- *Absolvoval/a jste v minulosti kurz první pomoci? Pokud ano, o jaký konkrétní kurz PP se jednalo?*
- *Pokud ano, získal jste z tohoto kurzu certifikát?*
- *Měla/měl byste zájem zúčastnit se kurzu první pomoci?*
- *Je něco (cokoli), co byste k problematice první pomoci chtěli napsat? („volná položka“)*

Uvedený výzkum je v současné době ve fázi kódování a zpracovávání dat.

V současné době není na PdF MU výuce první pomoci věnována dostatečná pozornost (výuka je vzhledem k časovým možnostem redukována pouze na videopřad ČČK); vzhledem k této skutečnosti a na základě zjevné poptávky po kurzech první pomoci jsme navázali úzkou spolupráci se Střední zdravotní školou Jaselská a zorganizovali jsme kurz pro zájemce z řad studentů a pedagogů. Jednalo se o osmnáctihodinový kurz, jehož součástí je demonstrace a praktický nácvik (10 hodin) vybraných technik první pomoci.

Náplň kurzu byla následující:

1. Jednotný postup poskytování první pomoci:
  - předlékařská první pomoc, technická první pomoc
  - integrovaný záchranný systém (přivolání odborné pomoci, třídění raněných, trestní zákon, obecné zásady poskytování první pomoci)
  - vyšetření postiženého
  - příruční lékárna (cestovní, nástěnná, pro zotavovací akce)
2. Vyprošťování, polohování, odsun zraněných
3. Zajištění základních životních funkcí a resuscitace
  - zajištění průchodnosti dýchacích cest
  - resuscitace dospělých
  - resuscitace dětí
  - nezahájení kardiopulmonární resuscitace
4. Bezvědomí
  - ošetření zraněného v bezvědomí

5. Krvácení
  - druhy krvácení (vnitřní, zevní)
  - první pomoc
6. Zlomeniny
  - druhy zlomenin
  - první pomoc
7. Rány
  - druhy ran
  - první pomoc
8. Úrazy teplem, chladem a elektrickým proudem
  - popáleniny
  - úpal
  - úžeh
  - omrzliny
  - první pomoc
9. Náhlé stavy
  - akutní infarkt myokardu
  - status epileptikus
  - náhlé stavy při cukrovce
  - akutní otravy

Znalosti z kurzu je možné využít v civilním životě, hlídkách první pomoci, protipožárních hlídkách na pracovištích a v rámci proškolení učitelů ochrany člověka za mimořádných situací. V současné době je mezi absolventy takto koncipovaného kurzu 76 studentů a 4 pedagogové. Frekventanti si kurz hradili² a po jeho absolvování a po složení závěrečné zkoušky získali certifikát.

Jak uvádí Skula (2010), výuka první pomoci probíhá především v předmětech *výchova ke zdraví a přírodopis*. Z tohoto důvodu předkládáme vyhodnocení některých vybraných učebnic těchto předmětů. Mělo by sloužit k dokreslení dané problematiky.

- JANOŠKOVÁ, Dagmar, ONDRÁČKOVÁ, Monika, ČÁBALOVÁ, Dagmar, ŠEBKOVÁ Jitka, MARKOVÁ, Hana. *Občanská výchova 7, Rodinná výchova 7*. 1. vyd. Plzeň: Fraus, 2004. 128 s. ISBN 80-7238-325-6. Učebnice zahrnuje nápadité aktivity pro práci ve skupinách na téma „jak by žáci vybavili domácí lékárníčku“, popis toho, co žák udělá, zraní-li se mu kamarád (rozsah a druh zranění si volí žáci sami), dále pak mají za úkol nacvičovat obvazování horní a dolní končetiny, aplikovat náplasti, přikládání trojcípého šátku, manipulaci s postiženým aj., v textu chybí návody, či nákresy. Učebnice předpokládá odbornou znalost pedagoga, který vše žákům vysvětlí a názorně předvede. Dále jsou zde stručně uvedeny postupy při poskytnutí první pomoci u krvácení z nosu, cizího předmětu v krku a při bodnutí hmyzem. Celkem jsou první pomoci v učebnici věnovány pouze dvě strany.
- JANOŠKOVÁ, Dagmar, ONDRÁČKOVÁ, Monika, ČEČILOVÁ, Anna. *Občanská výchova 6 s blokem Rodinná výchova*. 1. vyd. Plzeň: Fraus, 2003. 136 s. ISBN 80-7238-207-1. Učebnice neobsahuje žádnou zmínku o tématu první pomoci.

² Cena celého kurzu včetně didaktických materiálů činila 1000,-Kč.

- MARÁDOVÁ, Eva. *Zdravý životní styl – Výchova ke zdraví*. 1. vyd. Praha: Fortuna, 2004. 64 s. ISBN 80-7168-914-9. Pracovní sešit obsahuje mnoho dobře zpracovaných témat k předmětu výchova ke zdraví, avšak úkoly či pracovní listy na první pomoc zde obsaženy nejsou.
- MARÁDOVÁ, Eva. *Rodinná výchova – Zdravý životní styl I*. 2. vyd. Praha: Fortuna, 2000. 144 s. ISBN 80-7168-712-X. V učebnici je kapitola „Co dělat v případě úrazu“, ve které jsou uvedeny linky tísňového volání, správný postup při komunikaci s operačním střediskem, jsou zde také uvedeny základní zásady, jak obecně postupovat při poskytnutí první pomoci. Kapitola obohacuje též 9 aktivit, avšak většina z nich je spíše na téma prevence vzniku úrazu. Pouze dvě aktivity jsou přímo na procvičení technik první pomoci. Kapitole první pomoci jsou věnovány necelé tři strany.
- MARÁDOVÁ, Eva. *Rodinná výchova – Zdravý životní styl 2*. 1. vyd. Praha: Fortuna, 1999. 120 s. ISBN 80-7168-643-3. Učebnice neobsahuje žádnou zmínku o tématu první pomoci.
- MALENINSKÝ, Miroslav, VACKOVÁ, Blanka. *Přírodopis pro 8. ročník*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství České geografické společnosti, 2005. 76 s. ISBN 80-86034-41-0. V učebnici je pouze krátký odstavec u kapitoly „Vady a onemocnění oběhové soustavy“, ve které je popsán postup poskytnutí první pomoci při vlásečnicovém, žilním a tepenném krvácení. Žádné jiné postupy nebo informace týkající se první pomoci v učebnici uvedeny nejsou.
- KVASNIČKOVÁ, Danuše, FAIERAJZLOVÁ, Věra, FRONĚK, Jiří, PECINA, Pavel. *Ekologický přírodopis pro 8. Ročník ZŠ*, 2. vyd. Praha: Fortuna, 1997. 128 s. ISBN 80-7168-477-5. Součástí kapitoly „Povrch lidského těla“ je odstavec a tabulka s praktikami poskytnutí první pomoci při mechanických odřeninách, ranách, krvácení, popáleninách, omrzlinách a poleptání. Součástí kapitoly „Cévní soustava“ je pak vysvětleno poskytnutí první pomoci při poranění tepny.
- KANTOREK, Jan, JURČÁK, Jaroslav, FRONĚK, Jiří, *Přírodopis 8*, 1. vyd. Olomouc: Prodos, 1999. 128 s. ISBN 80-7230-040-7. V učebnici jsou nejlépe popsány informace a postupy při poskytování první pomoci. Příloha „První pomoc“ (5 str.) obsahuje obecné informace o první pomoci, linky tísňového volání, postupy při vyšetření základních životních funkcí, postup při resuscitaci, krvácení (žilní, tepenné, z ucha, z dutiny ústní), postupy při zlomeninách, polohování, mdlobě, při úrazu chladem, teplem, při bodnutí hmyzem, uštknutí, zasažení elektrickým proudem, otravách, poleptání a při amputačním zranění. Většina technik je doplněna názornými ilustracemi.
- ČERNÍK, Jan, BIČÍK, Vítězslav, MARTINEC, Zdeněk. *Přírodopis 3*, 1. vyd. Praha: SPN, 1998. 80 s. ISBN 80-85937-97-2. V závěru kapitoly „Soustava opěrná“ je podkapitola o postupech poskytnutí první pomoci při otevřené, uzavřené zlomenině a při znehybnění zlomené končetiny (cca 1/2 str.). Text doprovází názorná ilustrace o správném připevnění dlahy. Na konci kapitoly „Soustava oběhová“ je pak popsána první pomoc při různých typech krácení. Jsou zde též stručně vysvětleny a na obrázku znázorněny postupy pro přiložení tlakového obvazu, dále přehledně znázorněny tlakové body.
- DOBRORUKA, Luděk J., VACKOVÁ, Blanka, BARTOŠ Pavel, KRÁLOVÁ Regina, *Přírodopis 3*, 1. vyd. Praha: Scientia s.r.o., 1999. 160 s. ISBN 80-7183-167-0. Učebnice neobsahuje žádnou zmínku o tématu první pomoci.

- VANEČKOVÁ, Ivana, MARKVARTOVÁ, Drahuše, SKÝBOVÁ, Jana, HEJDA, Tomáš, *Přírodopis 8. Učebnice pro ZŠ a víceletá gymnázia*, 1. vyd. Plzeň: Fraus, 2006. 128 s. ISBN 80-7238-428-7. V učebnici je speciální kapitola „Poskytování první pomoci“. Jsou zde vysvětleny obecné informace o první pomoci, dále techniky poskytování první pomoci při krvácení, resuscitaci a zlomenině. Na konci kapitoly jsou pak otázky shrnující probrané učivo, určené k opakování. Kapitola je doplněna názornými obrázky popisující postup při resuscitaci.
- KOČÁREK, Eduard, *Přírodopis pro 8. ročník ZŠ*, 1. vyd. Praha: Jinan, 2000. 94 s. ISBN 80-238-6068-2. V učebnici je vyhrazeno kapitole o nemocech 5 stran, jejíž součástí je i odstavec o úrazech. Je zde také zdůrazněno, že je povinností každého občana poskytnout první pomoc postiženému a zavolat mu lékaře.

Kromě klasických učebnic lze zdroje informací pro pedagoga obohatit velice zdařilými příručkami, jako je například tato příručka první pomoci:

- DVOŘÁČEK, Ivan. *Příručka první pomoci*. 3. vyd. Bratislava: Příroda, s.r.o., 2001. 224 s. ISBN 80-07-00691-5. V příručce jsou stručně a přesně uvedeny všechny postupy při poskytování první pomoci, doplněné názornými ilustracemi. Je psána tak, aby informace z ní pochopil i úplný laik, je tedy vhodná i pro výuku první pomoci na základní škole.

Ke zhodnocení byly vybrány 4 učebnice výchovy ke zdraví, jeden pracovní sešit výchovy ke zdraví, specializovaná příručka první pomoci vydaná pro Český červený kříž a šest v současné době nejpoužívanějších učebnic přírodopisu. Téma první pomoci není v současných učebnicích dostatečně reflektované, rozhodně mu není věnován dostatek prostoru. Dostačujícím způsobem podává informace o první pomoci pouze učebnice „Přírodopis 8“ od nakladatelství Prodos. V ostatní literatuře buď učebnice spoléhají na znalost pedagoga, který by měl žákům dané téma vysvětlit a prakticky předvést, nebo se o tématu první pomoci vůbec nezmiňují.

V oblasti výuky první pomoci je v přípravě budoucích učitelů nápadná disproporce mezi potřebou, která vychází z reality školního dění, a skutečným stavem přípravy budoucích učitelů v této oblasti (dokonce si určité zřetelné nedostatky uvědomuje i mnoho studentů). Jako řešení se nabízí koncepce postupného systematického zvyšování úrovně přípravy studentů PdF MU v oblasti první pomoci. Jedním z konkrétních realizovaných kroků byla i příprava nového volitelného předmětu „První pomoc“, který byl v podzimním semestru 2009 (a bude nadále pro další období) nabízen studentům PdF MU. Předmět byl garantován Katedrou výchovy ke zdraví a realizován ve spolupráci se zkušenými lektory SZŠ Jaselská³. Kurz je vystaven především na nácviku praktických dovedností a doplněn e-learningovým kurzem.

Další možností je seminář „První pomoc zážitkem“, který je vystaven na moderních pedagogických směrech – zážitkové pedagogice a aktivizujících metodách učení. V této souvislosti upozorňujeme na kurzy první pomoci zážitkem www.zdrsem.cz, které se staly pro tvorbu volitelných předmětů velkým zdrojem inspirace. Také upozorňujeme na metodické materiály dostupné na

<http://www.fsps.muni.cz/pp/>

³ www.szs-jaselska.cz

http://is.muni.cz/do/1499/el/estud/fsps/js08/prvni_pomoc/index.html

Informace o první pomoci lze nalézt na
www.zzsjmjck.cz/aktuality/

Hlavním organizátorem kurzů první pomoci je v ČR Český červený kříž, jehož působnost je celorepubliková. Stále častěji však nabízejí kurzy i jiné organizace, firmy, či soukromé osoby, např.:

<http://prvnipomoc.iprostor.cz/nabidka-kurzu-prvni-pomoc.htm>

<http://www.kurz-prvni-pomoc.cz/>

<http://lifesupport.cz/>

<http://www.abc-prvni-pomoc.cz/>

Naším cílem je přispět k implementaci problematiky první pomoci do přípravy budoucích učitelů. V tomto rámci probíhá zjišťování současného stavu přípravy učitelů v této oblasti a tvorba koncepce systematického zavádění (resp. prohlubování) výuky první pomoci na PdF MU v Brně.

STUDENTS OF PDF MU AND THEIR FIRST AID ACQUIREMENTS AND SKILLS (RESEARCH IN PROGRESS)

Abstract: It is assumed that every adult, especially a teacher, is able to apply first aid. This article describes research, which was realized by authors and its aim is to find out the information about first aid acquirements and skills by students of PdF MU. And also if students are prepared sufficiently during undergraduate studium. Some of concrete activities realized (or planned) by Family education and Health education department for increasing competency of first aid treatment of prospective teachers.

Keywords: competency, acquirement, first aid, Faculty of Education